

Наталія ПОЛОНСЬКА-ВАСИЛЕНКО
(Мюнхен, Федеративна Республіка Німеччина)

КНЯГИНЯ РОМАНОВАЯ ГАННА*

Статтю присвячено видатній постаті українського середньовіччя, першої половини XIII ст., княгині Ганні — другій дружині Романа Великого, матері короля Данила. Фактично увагу зосереджено на періоді регентства княгині над малолітніми синами Данилом та Васильком. Цей період припав на етап боротьби Романовичів за повернення батьківського Галицького столу. Таким чином авторка відтворює роль матері — княгині Ганни у збереженні і поверненні синам батьківської спадщини. Княгиня зображена вдалою дипломаткою, що перебуває на висоті своїх завдань. Залишаючись матір'ю, княгиня піднялась до розуміння державних завдань. Зокрема, Н. Полонська-Василенко приписує їй остаточне рішення Данила до прийняття королівської корони.

Ключові слова: княгиня Ганна, Романовичі, Ігорьовичі, Галич, Польща, Угорщина.

У ланцюгу видатних українських жінок, який тягнеться від княгині Ольги та в'яже з нею сучасних нам жінок, як Олена Теліга, Ольга Басараб, Людмила Старицька-Черняхівська та інші, вимальовується неясна постать матері короля Данила, княгині Ганни. Треба сказати, що літопис XI—XIII ст. надзвичайно скупо, трафаретно малює силуетки княгинь і князівен України-Руси. Не завжди відзначає літопис рік народження доньок князів і навіть імена їх; здебільшого позначає він дві дати: одруження і смерті. Іноді до цього додає: «пусти від себе князь...» — розлучився, а внаслідок того оця «пущена» княгиня прийняла чин чернечий. Що являли собою ці

---

* Н. Полонська-Василенко у статті вживає ім'я княгині 49 разів у двох формах: Анна та Ганна. При цьому 8 разів у формі Анна та, відповідно, 41 — Ганна. Тому в цій публікації з метою уніфікації вживання імені княгині приведено до однієї форми — більш уживаної в авторки — Ганна.

бліді постаті в золотих вінцях, у дорогоцінних шовкових та узорочних одягах, з золотими ковтками з перегор[од]частими емаллями на скронях, у білих з легкого шовку убрусах на головах, — літопис не каже. Лише декілька з них розбивали ці трафаретні уяви та з'являлися перед нашими очима то в німбі святих (чому?), то як освічена наукою книжною, як Евфросифія Полоцька, чи навчена «атенської премудрости» філософії, риторії, граматики княжна Евфросинія — Теодула Чернігівська. Але все то були виняткові постаті. І тому постать «княгині Романової Ганни» заслуговує на ще більшу увагу, бо не блідою тінню промайнула вона на пожовклих аркушах «перлини українських літописів» — *Волинського літопису*, а виповнила своїми діями понад 10 років найбільш трагічної доби історії України.

Перенесення державного осередку України з-над Дніпра, зі славної столиці Києва на захід пов'язане з діяльністю двох славетних державних діячів — Романа Мстиславича та його сина Данила Романовича. Княгиня Ганна була дружиною Романа й матір'ю Данила, і, здавалося б, одного цього було б досить, щоб забезпечити їй право на увагу дослідника. Але, права її — більші, ніж тільки ті.

Роман Мстиславич (1170—1205) був людиною видатної сили волі, рішучості, адміністративного хисту. Він об'єднав під своєю владою більшу частину України, поєднав Волинське князівство з Галицьким і оволодів Києвом. Він нагадав половцям часи грізної слави Володимира Мономаха і на деякий час поклав край їх нападам на Русь. Він наніс страшенну поразку ятвягам, і збереглися приказки, що полоненими ятвягами на Волині орали землю: «Романе, Романе, не добре живеші — литвою ореші...» Збереглася й інша приказка, яка ніби належить Романові: «Не подавивши бджіл — меду не їсти, не подушивши коріння — не знати, чим воно пахне». Ці приповідки малюють образ Романа як людини твердої, суворої вдачі. Боротьба його за створення міцної держави була тяжкою. Вже встановилася місцева традиція: волинське боярство завжди підтримувало своїх князів Мстиславичів; Ізяслав II в боротьбі за Київ з Юрієм Довгоруком — першій боротьбі між Україною і Суздальським князівством — мав завжди базу на Волині. Син його Мстислав, батько Романа, був улюбленим князем волинським. Так підтримувало волинське боярство і Романа. Навпаки, прагнення його оволодіти Галицьким князівством зустрічали тверду опозицію з боку галицьких бояр, що за багато років звикли до сваволі. В Галицькому князівстві створилися цілком відмінний від інших українських князівств характер боярства й інші взаємини з князями. На гірських схилах було багато боярських садиб,

які нагадували замки західноєвропейських феодалів, чимало бояр мали власні дружини та стали майже незалежними від князя. Навіть такий могутній князь, як Ярослав «Осомисл», змушений був рахуватися з боярськими вимогами; нагадаю, як бояри примусили його знов прийняти жінку Ольгу, доньку Юрія «Довгорукого», з якою він розійшовся, і спалили його нешлюбну жінку Настю з роду бояр Чагрових.

З цими міцними галицькими боярами довелося вести боротьбу Романові, щоб оволодіти Галичиною; в цьому знаходив він підтримку в середніх верствах — міщанстві. Я зупиняюся на цих моментах тому, що вони будуть потрібні, щоб ясніше уявити собі деякі обставини дальших подій.

Одружений був Роман з Предславою, донькою князя овруцького — пізніше великого князя київського Рюрика. Невідомо, коли саме був цей шлюб. Він мав трьох доньок, і одна з них — Феодора — ще в 1187 р. була одружена з Васильком, сином галицького князя Володимира. Ми нічого не знаємо про цю першу жінку Романа. Можливо, це була така сама трафаретна постать княгині, як ми згадали вище. Принаймні року 1196 Роман «нача жену свою пушати, дщерь Рюрика», як занотував літопис. А 1203 р. в запалі боротьби з тестем Рюриком Роман силою примусив його постригтися в ченці, також його жінку, і Предславу, «юже бь пустиль». На цьому закінчилося життя її. Принаймні місце Предслави вже було зайняте в той час другою жінкою Романа Ганною.

Ми не знаємо, коли з'явилася Ганна на життєвому шляху Романа, не знаємо навіть її походження. Степан Томашівський¹ та Іван Холмський² писали, що «походження її невідоме». Миколай Баумгартен³, один із найкращих знавців генеалогії Рюриковичів, писав, що вона була родичкою візантійських цісарів Ангелів — Ісаака та Олексія. *Голіцинський літопис*, який використав Василій Татищев, писав, що вона була сестрою угорського короля Андрія II⁴. *Волинський літопис* в частині, записаній

¹ Томашівський С. Історія України. Старинні та середні віки. Мюнхен : Український Вільний Університет, 1948. С. 83.

² Холмський І. Історія України. Мюнхен : НТШ, 1949. С. 74. Обидва автори чомусь кажуть, що невідоме й ім'я княгині, тим часом літопис називає її Анна (варто зазначити, що І. Холмський — це псевдонім Івана Крип'якевича — *упоряд.*).

³ Baumgarten N. Genealogies et mariages occidentaux des Rurikides Russes: du X au XIII siecle. Rome: Pont. Institutum Orientalium Studiorum, 1927. Etabl., V, XI.

⁴ Eiusdem. Chronologie ecclésiastique des terres russes du Xe au XIIIe siècle. Rome: Pont. Institutum Orientalium Studiorum, 1930. P. 130.

боярином В'ячеславом Товстим, який стояв близько до Романа, називав її «ятров'ю» Андрія II та Лешка «Краківського», себто братовою. Дослідник історії Галицько-Волинського князівства Владімір Пашуто вважає, що вона походила з кола волинських бояр⁵, і з цим треба погодитися.

Тяжко припустити, щоб шлюб Романа з Ганною був династичний, пов'язаний з дипломатичними справами: ніде не знаходимо натяків на переговори. Скоріше можна припустити, що десь, коли Роман «почав пущати» Предславу, він зустрів Ганну; можливо, з-під золотого вінця глянули на нього веселі очі молодої боярської доньки; можливо, в луках темних брів, в усмішці почув він енергію, рішучість і силу й повірив, що знайде в ній подругу в його тяжкому, повному небезпеки житті. Недарма літопис тісніше, ніж завжди, зв'язав Ганну з її чоловіком, називаючи просто «Романова княгиня», — мабуть, відблиск його лежав на ній. Літопис не згадує, коли одружилися вони, але відомо, що в 1203 році, коли чернечий кукіль покрив голову Предслави у Києві, старший син Ганни Данило вже дихав повітрям Галича.

Року 1205 під Завихвостом під час походу проти малопольського князя Лешка склав голову Роман; він залишив двох синів: трирічного Данила і однорічного Василька. Смерть князя, що не залишив дорослого сина, завжди несла трагедію для його держави, зокрема такої молоді, якою була держава Романа. З цього моменту починається активна діяльність «Романової Ганни», яка перебувала з дітьми в Галичі.

Ганна, очевидно, негайно ж по одержанні цієї вістки, поїхала до Санока на «снем» з Андрієм II Угорським, який визнав її як опікунку синів. Літопис пише: «принял бобъ Данила, како милого сина свого», і дав для захисту його угорську залогу. Виявилось, що цей крок княгині Ганни був вірний: довідавшись про смерть Романа, Рюрик київський «снял мниский чин» і з половцями пішов до Галича, але був відбитий. Тим часом до Галича почали повертатися бояри, які були ворожі Романові і повтікали від нього. Серед них енергійний та впливовий, що мав чимало прихильників, — Володислав Кормильчич. Він повів агітацію за покликання до Галичини князів «Ігорьовичів». Це були сини Ігоря Новгород-Сіверського, героя «*Слова о полку Ігоревім*» та його дружини, славетної Ярославни, княгині Евпраксії, доньки Ярослава Осмомисла. Оце споріднення через матір із

---

⁵ Пашуто В. Очерки по истории Галицко-Волынской Руси / отв. ред. Б. Д. Греков. Москва: Изд-во АН СССР, 1950. С. 194.

Ярославом Осмомислом висунула певна боярська партія як доказ прав Ігорьовичів на Галицький престіл, хоч у практиці княжої доби не визнавали спадкові права по жіночій лінії. Ще раніше, в 1199 році, Володислав Кормильчич намагався провести Ігорьовичів після смерти їхнього вуй Володимира, але тоді Роман випередив їх. Тепер бояри вислали до Ігорьовичів послів, і до Галича прибув князь Володимир Ігорьович – той, про якого оповідало «Слово», як його було взято половцями в полон і одружено з донькою Кончака. Одночасно другий Ігорьович, Роман, вокняжився в Теревовлі.

Становище княгині було таке небезпечне, що вона, «вземше детяти свои», втекла до Володимира. Але Володимир Ігорьович вирішив до Володимира якогось «попа», який пригрозив «володимирцям», що місто буде зруйноване, якщо не видадуть «Романовича» і не приймуть третього Ігорьовича – Святослава. Частина «володимирців» хотіла вбити цього посла, але бояри Мьстибог, Мончюк та Микифор вирішили, що не можна забивати посла, але вони «лесть мали в серці і хотяху предати господа свою». Вранці довідалася про це княгиня і, порадившись з боярами Мирославом та «дядькою», вночі втекла з дітьми до Польщі: Данила взяв «дядька» на коня, перед себе, й виїхав з ним із міста, а Василька взяв «Юрій поп с кормилицею» і «изийде дирею градною» – через якийсь пролом у мурах міста. Треба гадати, що подорож Ганни з малими дітьми й з годувальницею до Кракова була можлива тільки при сприятливому ставленні з боку волинського боярства.

Подорож Ганни до Лешка була страшним ризиком: літопис пише, що не знала вона, куди бігти, і вибір Лешка не здавався цілком природним, бо ж Роман загинув під час війни з ним, коли не було складеного миру. Але «Бог же бившю поспешнику»: Лешко не пам'ятав ворожнечі й прийняв з великою честю Ганну та дітей. Тут літопис називає Ганну «ятров'ю» Лешка. Звичайно, християнські почуття Лешка підносять його дуже високо серед середньовіччя, але дійсна суть ставлення до княгині Ганни з дітьми могла бути зовсім інша: перебування у нього Романовичів відкривало йому новий шлях опіки над ними й можливості, в разі чого, стати твердою стопою у Волині.

Наступного року поміж Лешком і Андрієм II сталася угода, наслідком якої малого Данила, якому було ще тільки 4 роки, було відправлено до Угорщини, а княгиня Ганна з Васильком залишилися у Кракові. Очевидно, відправляючи Данила до Андрія II, Лешко хотів скласти союз у справі спільних дій відносно Волинського та Галицького князівств. З другого

боку, віддаючи свого старшого сина Андрієві II, княгиня Ганна хотіла морально поставити короля перед наявністю живого спадкоємця князя Романа, переданого під його опіку. Цим способом вона хотіла забезпечити для Данила можливість здобути Галицьке князівство. В цьому факті виявляється сильна, тверда вдача Ганни-матері, яка відриває від себе дитину в надії зберегти для неї державу. Обставини склалися так, що протягом довгих 6 років не бачила вона свого сина.

Перебування Ганни у Лешка було тяжким часом для неї. Князі розхопили спадщину великого Романа: крім Володимира Ігорьовича в Галичі і брата його Романа в Тереховлі, бачимо ще двох Ігорьовичів: Святослава у Володимирі і Ростислава в Перемишлі; з'являються князі, колишні підвладні Романа: Інгвар Ярославич у східній Волині (Луцьке, Дорогобуж, Шумське), Олександр Всеволодович – у Белзі, Мстислав Німий – у Пересопниці, Володимир Святополчич – у Турові, Ростислав Святополчич – у Пинському. Внаслідок розпорошення Волині і появи дрібних князів піднесло голову боярство: деякі бояри заволоділи містами.

Ганна незабаром могла переконатися в нещирості Лешка. Разом із Конрадом Мазовецьким він пішов 1209 р. на Волинь. Олександр був племінником Романа, сином його брата Всеволода, і мешканці Володимира відкрили йому ворота як «синовцеві Романа: якби не був він родичем Романа, не перейшли б поляки Буг», – казали вони пізніше. Поляки зруйнували все місто, лише єдина церква Богородиці збереглася від них, і врятувалися люди, що заховалися в ній. Поляки взяли в полон Святослава Ігорьовича і забрали з собою. У Володимирі сів Олександр Белзький. Здавалося, спадщина Романа безнадійно розпорошується поміж князями та боярами, і сусіди накладають вже свою тяжку руку, користаючись зі слабкості їх.

І в час найбільшого занепаду ідеї державности на Волині прокинулося почуття прихильності до своїх спадкових князів – Романовичів. До Лешка звернулися мешканці Берестя, великого багатого торгового міста на торговельному шляху на Бузі, з проханням «Романовой й дітей, і дав їм, щоб володіли їми. Вони же (мешканці Берестя) зустріли їх з великою радістю, наче б то побачили живим великого Романа», – так описує літопис. Ця подія, що сталася, треба гадати, в 1209 р., має велике значення: з того часу почалося об'єднання Волині під проводом княгині Ганни і номінальною владою її малих синів. Так Берестя, якому доля призначила відігравати таку велику роль в історії України, вперше виступає на історичному фоні.

На Волині під польською окупацією життя налагоджувалося зле; не припинялися міжусобиці; князь Олександр Белзький володів Володимиром, Угровеськом, Верещином, Столп'єм, Комовим і Белзю. Використовуючи боротьбу Олександера з Інгваром Луцьким, княгиня Ганна вирядила боярина Мирослава до Кракова до Лешка зі скаргою на Олександера: «бо цей (Олександр) володіє всією нашою землею і отчиною, а син мій (Василько) має лише Берестя». Лешко дав Василькові Белз. Так з 1209 року Ганна і Василько вже дістали досить значну пайку зі спадщини Романа: Берестя та Белз.

Літопис не каже, в який спосіб правила Ганна двома пунктами, що лежали досить далеко один від одного, між якими лежали володіння Олександера, – і Володимир, [і] Угровеськ. Можна припустити, що жили княгиня Ганна з Васильком у Белзі, а в Бересті правили ті «берестяни», які випросили їх і раділи, бачачи в Васильку живого Романа, себто люди, віддані їм.

Тепер треба повернутися до подій в Галичі, де ми залишили князя Володимира Ігорьовича. Незабаром, в 1208 р., з нез'ясованих причин Андрій II підтримав Романа Ігорьовича, який примусив брата тікати до Путивля і сам сів на Галицький престіл, але не міцно, бо в 1210 р. угри захопили його несподівано «миющимся в лазні», вивезли до Угорщини і за допомогою угрофільських бояр Володислава Кормильчича, Іллі Цепановича й ін. стали правити самі в Галичі; на чолі угорського уряду стояв палатин Бенедикт Бор. Правління угорських окупантів було дуже тяжке. Цікава агітація проти окупантів, яку вів книжник Тимофій, родом із Києва. Він називав Бенедикта антихристом і, де тільки міг, промовляв проти нього: «бо був він томитель бояр і граждан, і розпусту робив, і оскверняв жінок і черниць, і попадій». Бенедикт Бор обурився проти Тимофія, і «біга Тимофей від лиця його». Антиугорські настрої зростали. Очевидно, не без відома галицьких бояр Роман утік із Угорщини до Путивля, де зібралися три втікачі: Святослав із Польщі, Володимир із Галича й Роман із Угорщини – всі три, що потерпіли катастрофи на Волині та в Галичині. І от до них з Галича прийшли послі від бояр, які свого часу зрадили їх і перейшли до угрів. Тепер ці послі казали князям: «согрішили перед вами, приїздіть до нас, щоб врятувати від томителя Бенедикта». Брати Ігорьовичі поспішили на заклик і легко оволоділи Галичем. Це була середина 1211 року. Святослав дістав Перемишль, син Володимира Ізяслав – Теревовль, Володимир сів у Галичі, а Роман – у Звенигороді.

Оволодівши так легко Галичиною, князі Ігорьовичі виявили повну відсутність державного розуміння свого становища, навіть елементарного розуміння власного інтересу: вони почали нищити «вищих» бояр — тих, що закликали їх. За короткий час знищили близько 500 чоловік. Решта, серед них Володислав Кормильчич, втекли до Угорщини.

Бояри вирішили використати ім'я Романа, щоб покласти край терору Ігорьовичів. Вони звернулися до короля Андрія II з такими словами: «дай нам отчича Галичу Данила, з ним візьмемо його у Ігорьовичів».

З угорським військом під команду палатина Пота, в супроводі Володислава Кормильчича й інших галицьких бояр Данило вирушив до Галича. Настрій населення був настільки ворожий до угрів, що кожне місто доводилося брати силою: так узято було Перемишль, який став осередком боярської опозиції, за ним — Звенигород. Він боронився завзято і здався лише тоді, коли князя Романа було взято уграми в полон. Нарешті було взято Галич, і в 1211 році Данило посів престіл Великого Романа. Почувши про успіхи Данила, «Романова Ганна» поспішила з волинськими боярами В'ячеславом, Мирославом й іншими. І син, який не бачив матері 6 років, її не впізнав! Данила урочисто посадили на стіл Романа в Галичі «во церкви святої Богородиці “Приснодівиці” Марії».

Дальші події обіцяли мало доброго княгині Ганні. Бояри галицькі за великі гроші викупили в угрів Ігорьовичів — Романа і Святослава й повісили їх «мсти ради». Це показувало, що надалі вони збираються тримати владу в своїх руках. І дійсно, незабаром між ними і Ганною виник конфлікт: бояри вигнали княгиню, яка хотіла правити сама. Літопис з виключним почуттям оповідає, як Данило не хотів розлучатися з матір'ю («млад син» — додає літопис) і як Ганна прохала його залишатися у «невірних галичан». Вона звернулася по допомогу до Андрія II і повернулася з угорськими військами і володимирськими боярами. З ними, очевидно, і Василько прибув. Прийшов на допомогу і князь Інгвар Луцький. Коромольні бояри, серед них Володислав Кормильчич, Судислав та інші, були заарештовані і вивезені до Угорщини. Проте виявилось, що правити далі Ганна не могла: надто міцна була сила бояр. І в 1212 році Ганна втекла з Галича до Угорщини з Данилом та боярином В'ячеславом Товстим, а Василька Мирослав повіз до Белза. В Галичі розгорталися події швидко — там трапився єдиний в історії княжої доби факт: року 1213 вокняжився сам боярин Володислав Кормильчич. Галич на довгий час був утрачений для Романовичів.

Із втратою Галича не припинилися чорні дні для Ганни та її синів. Лешко Краківський, що не втрачав надії оволодіти Волинню, хоч не мав до того досить сил, увесь час шукав дружніх союзів серед волинських князів. З огляду на поразку Романовичів у Галичині, Лешко знову передав Олександрові Белз, який вже протягом чотирьох років належав Василькові. Надзвичайно показово, як по-різному ставилися до Романовичів галицькі і волинські бояри: всі бояри залишилися вірними Василькові й вийшли з ним з Белза та перейшли до міста Каменця (Волинського). Незабаром до них приєдналися Ганна з Данилом. Літописець додає: причина цього полягала в тому, що Романових синів і вдову підтримували старі бояри, які служили Романові: «вои Данилови великі і міцніші були бояре великі батька його». Спроба Лешка заволодіти Галичиною була невдалою, і тоді Ганна добилася від нього передачі своїм дітям міст Тихомля і Перемишля, якими раніш володів белзький князь Олександр. Так княгиня Ганна, втративши Галичину, намагалася закріпити за сином Волинь. Літопис передає її мрію: «княжили Данило й Василько з матір'ю своєю в цих містах, і дивилися на Володимир, думаючи “се ли, ово ли, Володимир буде наю”».

Скориставшись з великих заворушень у Галичі (де сидів на княжому столі Володислав Кормильчич), Лешко Краківський і Андрій II вирішили остаточно оволодіти Галичиною й, одруживши Андрієвого сина Коломана з донькою Лешка Соломією, посадити королем Галича Коломана. Тоді за допомогою польського воєводи Пакослава Ганна дістала Володимир. Втрачаючи Галичину, вона могла бути спокійна, що більша частина Волині, а, головне, столиця Романа Володимир належали Данилові й Василькові.

Бурхливі події в Галичині призвели до суперечки між сватами Андрієм II та Лешком, і останній закликав до Галича відомого своєю сміливістю князя новгородського Мстислава. Тоді галицькі бояри, на чолі з Судиславом спішно знову звернулися до Данила, закликаючи його до Галича, але він не побажав уже вступати в боротьбу, не почувавчи себе досить сильним. Проте року 1219 він одружився з Ганною, донькою Мстислава, сподіваючись стати його спадкоємцем.

Здавалося княгині Ганні Романовій, що вона зробила все можливе для синів. Ціною неймовірних зусиль, ціною власної амбіції, надзвичайних жертв і вічного страху за життя своїх синів зберегла для них якщо не всю державу Романа, то ту основну її частину, з якої він, як і його батько й дід, колись збирали Українську державу. Ця віковічна база

князів Мстиславичів — Волинь — залишилася вірною синам Романа, і зберегла її Ганна. Бо якби вона була звичайна жінка, вдова по своєму чоловікові, любляча мати своїх синів, не металась би вона 10 років по Волині, Галичині, Польщі та Угорщині, вистражуючи для своїх синів батьківських столів. Невже не могла вона тихо жити десь: чи як дрібна удільна княгиня з дітьми, чи навіть з ласки Лешка в Кракові, чи Андрія в Угорщині? Що штовхало її, молоду самітню жінку, на ці небезпечні авантюри? Що примушувало її віддавати Андрієві сина-первістка аж на 6 років, позбавляючи себе тієї радості матері, на руках якої росте її син? Відповідь одна: та сама героїчна відданість ідеї державности, яка керувала її чоловіком і яку передала вона своїм дітям.

Як належало вдові, що закінчила свою життєву путь, княгиня Ганна в 1219 році, коли син її міцно володів Волинню, коли він одружився з донькою Мстислава і став спадкоємцем Галичини, прийняла чернецтво. Але не так, гадаю, було насправді. В літописі збереглася одна багатомовна згадка про Ганну. В 1253 р. Данило завагався перед рішенням, чи погоджуватися на коронування, чи йти на союз із папою, чи вести Православну церкву до об'єднання з латинською? Завагався, як завагався 5 років перед тим. І тут, після 34 років мовчанки, нібито виступила з монастирської тиші княгиня Ганна і «убеди Данила мати єго». Так пише літопис. Мимоволі з'являється сумнів у цьому 34-літньому мовчанні. Очевидно, і раніш, у важливіші моменти життя Данило радився з матір'ю, тільки літопис не згадував того, як взагалі не передав нам усього того, що сталося в цю маловідому нам, але таку колосально важливу добу історії Української держави. Плутаючи роки, подаючи не завжди задовільно і переконливо хід подій, *літопис Волинський* зберіг для нас настрої, загальний образ княгині Ганни. В цьому образі привертає увагу надзвичайний дипломатичний хист княгині: вона веде переговори і дістає визнання регентки з боку Андрія II Угорського, Лешка Краківського і пізніше литовців. Не маючи реальної сили — війська, вона перемагає в загальній кривавій боротьбі. Вміло, шляхом самих дипломатичних переговорів, здобуває для синів одне місто за другим. В час, коли бояри прагнуть лише одного — власних вигод, вона створює і зберігає гурток бояр, які протягом 10 років саможертвовно, самовіддано служать їй та її синам, їздять з дипломатичними дорученнями, рятують із страшних небезпек Данила й Василька і служать їх інтересам й інтересам держави. Скільки разів могли Мирослав і В'ячеслав Товстий покинути княгиню з її синами й перейти на службу до міцнішого Олександра Белзького чи

оволодіти якоюсь частиною Волині? Але вони того не робили й свято служили їй та синам Романа. Всупереч звичайному тону наших літописів, у цій повісті про княгиню Ганну ми зустрічаємо багато деталей психологічного характеру, що допомагають нам перенестися в умови життя XIII ст. Завдяки їм з поживклих аркушів літопису постає не сухий перелік подій, а зворушлива трагедія – боротьба двох почуттів: почуття матері і почуття обов'язку регентки, яка прагне зберегти державу. Нагадаю місця, як мати віддає сина, чотирирічну дитину, чужим людям, як Данило плаче, благаючи не залишати його серед «невірних» бояр у Галичі, як мати з двома синами дивляться на Володимир і вірять, що він буде їх! Із цих деталей постає перед нами героїчний образ княгині Ганни, яку оцінили й зрозуміли сучасники... і забули нащадки.

Цей стислий нарис є моєю спробою дати реконструкцію доби, а на тлі її – образ цієї видатної жінки.

*Опрацював матеріал Дмитро Гордієнко
(Київ, Україна)*

Natalia Polonska-Vasylenko (Munich, Federal Republic of Germany)
Princess of Roman Hanna

The article is devoted to a prominent figure of the Ukrainian Middle Ages, the first half of the 13th century, Princess Hanna – the second wife of Roman the Great, the mother of King Daniel. In fact, the focus is on the period of the Princess's regency over her young sons Daniel and Vasyl. This period coincided with the Romanovs' struggle for the return of their father's Galician throne. Thus, the author recreates the role of the mother – Princess Hanna in the preservation and return to the sons of the father's inheritance. The Princess is depicted as a successful diplomat who is up to the task. Remaining a mother, the Princess rose to understand the tasks of the state, in particular, N. Polonska-Vasylenko attributes to her the final decision of Daniel before the adoption of the royal crown.

Keywords: *Princess Hanna, Romanovyches, Igorevyches, Halych, Poland, Hungary*

Полонська-Василенко Наталія. Княгиня Романовая Анна // Визвольний шлях. Суспільно-політичний і науково-літературний місячник. 1954. Кн. 3 (Ч. 3–78). С. 57–64.